

tritev razstave smo si v Narodnem muzeju sposodili model spremljevalne bojne ladje Karla VI. Gruberjeva zbirka ladijskih modelov, ki jo je dal izdelati za pouk na svoji šoli, je bila že v njegovem času ocenjena kot izjemna, saj njegovi modeli po preciznosti in estetski vrednosti niso zaostajali za beneškimi. Danes je ohranjenih še osem modelov; zdaj so v lasti Narodnega muzeja, razstavljeni pa so v Pomorskem muzeju Sergeja Mašere v Piranu.

Na sredi prostora je bil na tla položen povečan načrt Gruberjevega prekopa in je ponazarjal preprogo; načrt je delil razstavo na dva dela, in sicer življenjsko zgodbo Gruberja od originalov v vitrinah. Načrt prekopa je iz leta 1826, ko je takrat ustanovljena Komisija za osuševanje Barja poglobila in razširila prekop in Ljubljanico. To je bil tudi čas, ko je prekop končno dobil ime po svojem projektantu in graditelju Gabrijelu Gruberju.

Razstava je bila uradno odprta do 10. januarja 2006, in sicer vsak delavnik od 8. do 15. ure, ob sredah do 16.30., ob petkih do 14. ure. Zaradi velikega zanimanja smo jo podaljšali do 16. februarja 2006. Po tem datumu smo originalne dokumente, ki so bili v vitrinah, pospravili v depoje arhiva, knjigo in model ladje pa vrnili Narodnemu muzeju. Preostali del razstave, "tok Ljubljanice z Gruberjevo življenjsko potjo" in povečana kopija načrta prekopa, bosta v arhivu še na ogled do meseca junija, takrat pa se bo razstava zaprla. Obiskovalcem je bil ves čas razstave omogočen tudi ogled palače, ene najlepših v Ljubljani; je poznobaročna, a s svojo klasicistično zunanjsčino ne daje slutiti svoje lepe notranjščine. Z opremo stavbe je Gruber pokazal svoj pretanjeni okus, razgledanost, vplivne zveze, denarne zmogljivosti in umetniške sposobnosti domačih in tujih obrtnikov in umetnikov. Palačo krasijo štukature neznanih avtorjev. Slike v kapelici, ki je bila namenjena Gruberjevim zasebnim pobožnostim, so posvečene Mariji. Ustvaril jih je Martin Johann Kremser-Schmidt. Ovalno stopnišče zaključuje stropna freska Janeza Andreja Herrleina "Alegorija trgovine obrti in tehnike".

Ob koncu prispevka pa še nekaj besed o samem življenju Gabrijela Gruberja, enega najslavnejših znanstvenikov in redovnikov svoje dobe, ki se je kot snovalec prekopa in palače neizbrisno zapisal v zgodovino Ljubljane. Dunajčan, jezuit Gruber, ki je že med študijem zaslovel s svojo nadarjenostjo za matematiko in fiziko, je leta 1769 postal predstojnik takrat ustanovljene stolice za mehaniko pri ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Učil je risanje, geometrijo, mehaniko, hidravliko in inženirske vede. Za pouk je priskrbel strokovne knjige in primerno opremo za kabinete. Da bi bila izobrazba boljša, je zgradil posebno šolo – današnjo Gruberjevo palačo – za študij hidravlike, mehanike in navigacije.

V neposredni bližini palače ob Ljubljanici je

Gruber nameraval postaviti državno ladjedelnico. Ker je pri graditvi prekopa, Karlovškega mostu z zapornicami in palače potreboval opeko, je na Prulah postavil opekarno, a na mestnem zemljišču in brez vednosti in odobritve mesta. Opekarna je nehala delovati, ko je bil Gruber leta 1777 odstavljen kot vodja graditve prekopa.

Gruber je med bivanjem v Ljubljani vodil tudi navigacijsko direkcijo. Direkcija je skrbela za plovbo po rekah in izvajala dela za izboljšanje plovbe. Direkcija v Ljubljani je bila pristojna za reke Savo od Ljubljane do Zemuna, Ljubljanico in Kolpo, na Štajerskem pa za Muro in Dravo. Gruber je bil navigacijski direktor od junija 1772 do maja 1781. Njegovi najbolj znani uslužbenci so bili inženirji Ignac Kunsti, Jožef Šemerl in Jurij Vega. Do leta 1781, ko je bila direkcija ukinjena, so na rekah opravili številna regulacijska dela.

Gruber se je ukvarjal tudi z izumiteljstvom in umetnostjo. Skupaj s sodelavci je izdelal zgodnji model parnika, v papirnicah v Radečah in Žužemberku je izvedel več poskusov izdelovanja papirja iz žagovine smrekovega lesa, konstruiral je rečne ladje, v letih 1770–1772 je Kranjčanom obnovil hidravlični stroj za dvigovanje vode iz reke Save. Posvečal se je tudi teoretičnemu delu o hidromehaniki, se ukvarjal s teorijo razvoja zemeljskega površja in obravnaval fosile. V Hidrografskih in fizikalnih pismih iz Kranjske piše o Cerkniskem jezeru, Postojnski jami, kraških pojavih na Kranjskem in Goriškem. Knjigo je objavil njegov polbrat Tobija leta 1781.

Gruber v Ljubljani svojih načrtov zaradi finančnih težav žal ni izpeljal, kajti po letu 1777 mu razmere niso bile več naklonjene. Januarja leta 1785 je dobesedno pobegnul iz Ljubljane. Naselil se je v Rusiji, tam je znova vstopil v jezuitski red in se uveljavil kot predavatelj mehanike, matematike in fizike. Iz tega obdobja so znana tudi njegova slikarska dela. Leta 1800 je postal rektor jezuitskega kolegija v Sankt Peterburgu, imenovanega po carju Pavlu, in užival velik ugled. Leta 1802 je bil izvoljen za jezuitskega generala, vrhovnega predstojnika ruskega jezuitskega reda. Umril je 6. aprila 1805 zaradi kapi. Pokopali so ga v samostanu Spasa Efrosinevskega pri Polo(c)ku.

Aleksandra Serše

Aleksandra Pavšič Milost, Hranilnica in posojilnica v Vipavi, Razstava ob 110. obletnici ustanovitve, Vipava 2006

24. februarja 2006 je bila v Vipavi, v prostorih nekdanje osnovne šole, odprta razstava, ki je pri-

kazovala razvoj vipavske hranilnice. Razstavo in 42 strani obsegajoči katalog je pripravila Aleksandra Pavšič Milost, arhivska svetovalka v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici, v sodelovanju z Liljano Furlan, predsednico uprave HKS Vipava, ter Dušanom Šrkljem, strokovnim delavcem v HKS Vipava.

Hranilno kreditna služba v Vipavi deluje nepretrgoma že 110 let in je danes edina ustanova te vrste v Sloveniji. Tako visok jubilej, predvsem pa dejstvo, da je preživela že tri državne okvire in različne politične sisteme, sta dovolj prepričljiva vzroka za predstavitev njene zgodovine.

Razstava je tematsko razdeljena na dva dela. Prvi, obširnejši, je namenjen vipavski hranilnici, drugi pa hranilnicam pri zamejskih Slovencih v Italiji, s katerimi HKS Vipava dobro sodeluje. Še posebej je razveselil obiskovalce Franc Cerovšek iz Vipave, zbiralec starega denarja, z bankovci in kovanci iz celotnega obravnavanega obdobja.

Prvih 77 razstavljenih dokumentov prikazuje razvoj vipavske hranilnice od njene ustanovitve v letu 1896 do današnjih dni. Avtorica je na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, predstavila ustanovitev hranilnice, prizadevanja za pridobitev lastnih prostorov in njeno poslovanje do leta 1945. Podatke je črpala iz različnih arhivskih fondov in zbirk: vipavske hranilnice, združnega registra, vipavskih notarjev, zbirke fotografij in zbirke razglednic krajev. To obdobje ponazarja tudi nekaj dokumentov, ki so v zasebni lasti. Bogat vir podatkov so zapisniki sej načelstva, ki omogočajo pregled članstva in vodstva hranilnice ter njenega finančnega poslovanja. Hranilne knjižice in zadolžnice pa predstavijo varčevalce. Razvoj hranilnice po drugi svetovni vojni prikazuje gradivo, ki je še vedno pri ustvarjalcu, Hranilno-kreditni službi Vipava. Pravilniki, predpisi in zakoni prikazujejo organizacijske spremembe in načine poslovanje. Poslovna poročila in razne pogodbe pa zgovorno pričajo o njenem pomenu za razvoj podeželja.

Drugi del razstave nam z 29 dokumenti slovenskih združnih bank v Italiji predstavlja bančništvo na Opčinah, v Nabrežini, Doberdolu in Sovodnjah v preteklosti in danes.

V katalogu je Aleksandra Pavšič Milost na 17 straneh opisala delovanje vipavske hranilnice od ustanovitve do leta 1948. Liljana Furlan je v kratkem prispevku na treh straneh predstavila razvoj hranilnice od leta 1948 do današnjih dni. Katalog vključuje tudi seznam razstavljenih dokumentov in denarja.

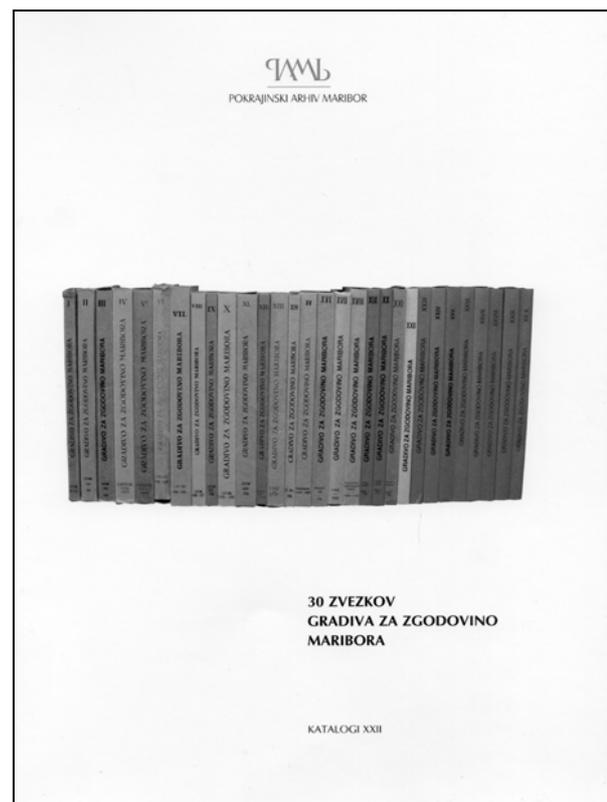
Razstava je bila na ogled do 24. marca 2006 in zelo dobro obiskana.

Lilijana Vidrih Lavrenčič

Poročilo o razstavi in katalogu 30 zvezkov Gradiva za zgodovino Maribora

V oktobru 2005 so v Pokrajinskem arhivu Maribor pripravili razstavo ob izidu jubilejnega tridesetega zvezka publikacije Gradivo za zgodovino Maribora. Material za razstavo je izbral prof. Ivan Fras, ki se je odločil, da predstavi reprodukcije in originale posameznih dokumentov, ki jih je že od leta 1975 objavljala dr. Jože Mlinarič.

V prvem delu razstave si je bilo mogoče ogledati listine iz obdobja od 12. do 16. stoletja, ki so vsebinsko vezane na mesto Maribor in za katere je dr. Mlinarič v prvih zvezkih publikacije pripravil transkripcije in regeste. Sledila je Mariborska mestna knjiga, v kateri so vpisani številni privilegiji mesta, kakor tudi mestni prihodki, dokumenti mariborskega deželskega sodišča ipd. Naslednji del razstave je bil namenjen ohranjenemu cehovskemu gradivu, zadnji del pa krstnim, poročnim in mrliškim matičnim knjigam iz Škofijskega arhiva Maribor.

V katalogu, ki je izšel ob razstavi, je uvodnik direktorice Pokrajinskega arhiva Maribor dr. Slavice Tovšak. Podrobnejši prispevek o publikaciji Gradivo za zgodovino Maribora pa je napisal dr. Andrej Hozjan, ki je v pregledu po posameznih zvezkih predstavil njihovo vsebino in pomen.

Mojca Horvat